

Review Article

Jigon Fadakarwa Cikin Wasu Littattafan Wasan Kwaikwayo: Nazarin Muhimmancinsa Ga Mutanen Yau

Dr. Umar Aliyu Bunza¹ and Mus'ab A. Isah²¹Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya Jami'ar Usmanu Danfodiyo Sakkwato²GGASS Panshekara, K.S.S.S.M.B Kano

*Corresponding Author

Dr. Umar Aliyu Bunza

Abstract: This paper titled 'Edification in some Hausa play texts: A glimpse at its importance in contemporary times'. The paper set out to analyse the importance of edification as enshrined in the selected Hausa play texts. Edification is a method of re-orienting the lives of the people toward achieving an enduring peace and progress. The methodology applied is to extract a portion of a play text and discuss its importance to the people. It is realized thus that, edifying elements are prevalent in Hausa play texts due to their importance in the minds of the Hausa writers.

Keywords: Edification, Societal edification, Improve Relationship, Self devotion, Political Stability, Encouragement to Learning.

1.0 GABATARWA

Adabin Hausa na baka ko rubutacce, ana shirya shi ne da nufin isar da wani muhimmin saƙo na kyautata rayuwar al'umma cikin sigar raha. Wannan kan sa kunshiyar adabi kan taƙo sha'anin rayuwar Hausawa na yau da kullum. Rubutaccen wasan kwaikwayo reshe ne na adabin zamani da aka fara samarwa tun a shekarar 1898 lokacin da wani Malamin Jami'a a birnin Berlin ta ƙasar Jamus mai suna Dokta Rudolf Prieze ya wallafa littafinsa da ya kira *Turbar Kudus* sai kuma littattafai irin su *Turbar Turabulus* da *Tarihin Rabe* a shekarar 1902 wadanda duka Bajamushen ya rubuta su tare da taimakon wani Bahaushe mai suna Ahmadu Kano (Danmaigoro 2013:5). Bayan wannan sai wani Baturen Ingila mai suna R. M. East ya wallafa wani littafi mai suna *Six Hausa Plays* a shekarar 1932. Daga shekarar 1949 Hausawa suka fara wallafa littattafan wasan kwaikwayo na Hausa wadanda a cikinsu suke bayyana tunaninsu game da al'ummarsu da ƙasarsu. Wannan ya kawo samuwar jigogi masu yawa, ciki har da jigon fadakarwa.

Manufar wannan maƙala ita ce, nazarin muhimmin fadakarwa ga mutanen yau. An taƙaita wannan nazari cikin wasu littattafan wasan kwaikwayo guda shida (*Jatau Na Kyallu*, *Zaman Duniya Iyawa Ne*, *Kukan Kurciya...*, *Malam Zalimu*, *Surukan Zamani*, sai

kuma *Shan koko...*). An kauce wa bibiyar tarihin wasan kwaikwayo domin wasu magabata (Malumfashi, 1990 da Chorko, 1994 da Umma, 2005 da Adamu, 2009 da sauransu) sun yi ayyuka kan wannan.

2.0 Fashin Bakin Muhimman Kalmomi

An yi amfani da wasu kalmomi da suke da muhimmin wajen gina sunan wannan taƙarda. Akwai buƙatar warware ma'anarsu domin mai karatu ya fahimci kalmomin, musamman kasancewarsu ginshikan wannan taƙarda. Hakan zai sa a fahimci abin da ake magana a kai, ba tare da tunanin wata kalma mai makusanciyar ma'ana da kalmomin ba. Kalmomin su ne;

Fadakarwa da *Wasan Kwaikwayo*

Fadakarwa fage mai faɗin ma'ana cikin adabin Hausa. A wannan maƙalar an taƙaita ga daƙar ma'anar da cewa:

Tunatarwa ne ga jama'a, ko dai mutane ba su san abin da ake faɗa ba, ko kuma ƙara tunatarwa a kan abin da suka sani da aiki nagari da koyar da su daɓi'u masu kyau (Sadiq, 1990:30).

Quick Response Code

Journal homepage:

<http://www.easpublisher.com/easmb/>

Article History

Received: 25.06.2019

Accepted: 09.07.2019

Published: 24.07.2019

Copyright © 2019: This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non commercial use (NonCommercial, or CC-BY-NC) provided the original author and source are credited.

Dangane da ma'anar wasan kwaikwayo kuwa, an tsaya ga ma'anar da ke cewa:

Kamance ne na waɗansu halaye ko yanayin rayuwa wanda masu hikima kan shirya, su kuma gabatar da shi ta hanyar raha da annashuwa don cim ma wata manufa ('Yar'aduwa (2007:3).

3.0 Muhimmancin fadakarwa Ga Mutanen Yau

Fadakarwa muhimmin abu ne cikin adabin Hausa. Marubuta wasan kwaikwayo da dama kan shigo da fadakar da al'umma cikin littattafansu domin su nusar da mutane wani abu da suke son su aikata, ko su nisance shi. A wannan bagire an yi nazarin muhimmancin fadakarwa daga cikin wasu littattafan wasan kwaikwayo na Hausa

3.1 Tarbiyyar Al'umma

Tarbiyya kalma ce ta Larabci mai kunshe da ma'anar koyar da hali nagari da kyautata rayuwar al'umma da shiryar da su zuwa ga halaye da dabi'u masu kyau da nagarta. Kalmar tarbiyya aba ce wadda take da ma'anoni daga masana da manazarta Hausa masu yawa. Umar (1987:3-6) cewa ya yi, tarbiyya hanya ce wadda kusan kowa a cikin al'umma yake ba da tasa gudummawa gwargwadon matsayinsa da kuma yanayin shekaru, ko kuma mukami da dangantakar mutum. Da haka ne ake iya cewa al'umma na iya zama jami'an tarbiyya a cikin al'ummarsu. Sai dai haka ba yana nufin tarbiyya an bar ta kara zube ba ne, akwai tsari dangane da yadda kowa ke iya ba da tasa gudummawar, tun daga iyaye har zuwa sauran al'umma. Shi kuma Bunza (2017: 88) na ganin cewa, tarbiyya hanya ce ta kyautata rayuwar mutum da daidaita ta domin ya kasance kammalalle mai halaye nagari da zai amfani kansa, al'umma ta amfana da shi, ta kuma yi alfahari da shi, musamman lokacin da ya cika girmansa.

Kowace al'umma da irin yadda take kallon tarbiyya da da'a daidai da irin al'adunta. Kishin fasa da adalci kuwa, abubuwa ne da kowace al'umma ta san yadda ya kamata a yi su. A Bahaushiyar al'ada, yadda ake duban tarbiyya ba haka take ba a sauran al'ummomi. Bahausha ya dauki zagin iyaye da muni kwarai amma a wasu al'ummu zagin iyaye idan sun yi laifi ba aibi ba ne, Bunza (1994:12). Ta hanyar tarbiyya ne ake koyar da ladabi da biyayya da sanin ya kamata, da gargadi a kan al'umma da kiyaye ladabin magana da kyautata sutura da muhalli don su dace da dabi'un al'ummar fasa, Yahaya (1978:78). Musulunci shi ne addinin da yawancin Hausawa ke bi. Saboda haka daidai ne idan aka ce akasarin tarbiyyar Hausawa ma ta wannan addinin ce. Ana iya ganin shaidar wannan tarbiyya, musamman ta wajen kofarin Bahausha, da son mutane, da tawali'u da tawakkali da kofarin sasanta al'amura cikin lalama da taimakon gajiyayyu da sauran halaye masu kama da waɗannan. Zarruk da Musa da Alasan (1988:24). Duk al'ummar da ta kasance mai irin wannan tarbiyya, za ta zama mai kima da kwarjini da

ganin mutuncin abokan zama. Kazalika za ta rika ba kowa hakkinsa kamar yadda ya dace.

Idan aka dubi waɗannan bayanai ana iya cewa, tarbiyya hanya ce ta kyautata rayuwar Bil'adama da shiryar da shi ko koyar da shi dabi'u masu kyau da nagarta. Ana yi masa haka ne don ya zama mai ganin mutuncin abokan zamansa, sannan da ba kowa hakkinsa gwargwadon hali. Muhimmancin tarbiyya ya sa marubuta littattafan wasan kwaikwayo kan yi amfani da rubutunsu, su fadakar da al'umma wani lamari mai muhimmanci na tarbiyyar rayuwarsu. Ga misali, marubuciyar littafin *Surukan Zamani* (Amina Afilu Aliyu), ta kawo irin wannan fadakarwa cikin zancen Shamsu da yake jan hankalin Nuraddin, ga ya yi biyayya ga umurnin iyayensa. Ga abin da ya ce:

Shamsu:

Wannan ai ba wani abin damu wa ne ba, domin bin umarnin iyaye wajibi ne a wajen dukkan da nagari, matuƙar ba sabon Ubangiji suka yi umarni a yi ba, wannan ai kyakkyawan umarni ne. Ka yi kofari ka bi abin da suka umarce ka (Aliyu, 2004: 5).

Biyayya ga iyaye musamman ga abin da babu saba wa Ubangiji dole ne, kuma mataki ne da ke nuna tarbiyyar mutum. Shi Nuraddin iyayensa sun umurce shi da ya nemo matar aure, shi kuma bai tashi yin hakan ba. Zuciyarsa na riya masa ya bijire ga umurnin iyayen nasa, abin da kuwa ba zai zama alheri gare shi ba. Shamsu abokinsa ne wanda haka ya sa ya rarrashe shi domin ya yi musu da'a duk da yake ya saba wa son ransa. A cikin wannan zance, marubucin na fadakar da masu karatu ne cewa, mutum nagari mai kyakkyawar tarbiyya koyaushe ana samun sa ne mai biyayya ga iyayensa koda kuwa abin da suka umurce shi ya saba wa son ransa. Ke nan mutum ya bar son ransa ya yi biyayya ga iyayensa, wani abu ne da ke nuna kasancewarsa dan kirki, mai kyakkyawar tarbiyya a cikin al'umma.

Wani abu shi ne duk da kasancewar iyaye na da babban matsayi da ba a son a saba umurninsu, wannan ya tsaya ne ga umurni da bai ci karo da umurnin Allah ba. Marubuciyar na jan hankalin jama'a su fahimci, cikin kowane lamari umurnin Allah da ManzonSa ne farko da mutumin kirki yake tsarewa kafin na kowa. Ke nan babu da'a ga kowa cikin saba wa Ubangijin halitta.

3.2 Kyautata Zamantakewa

Zamantakewa na nufin zaman tare wanda kan jawo shakuwa da juna (Sa'id, 2006: 22). Wani hali ne na cudanya tsakanin mutane da ke zaune tare da kuma sauke alhakin da ya rataya a kan junansu don samun zaman lafiya da lumana. Zama lafiya shi ne kololuwar abin da ake son wanzuwarsa a cikin al'umma. Zaman tare na yau da kullum da al'umma ke yi akwai na gida daya, misali iyaye da 'ya'yansu, akwai na unguwa tsakanin maƙwabci da maƙwabci, akwai na wajen

sana'a da na wajen hira da abota da 'yan uwantaka da surukutaka da sauransu. Dukkan waɗannan na buƙatar kyautatawa a tsakanin juna.

Rayuwar ɗan Adam ba za ta yiwu shi kaɗai ba, dole sai ya nemi taimakon waninsa, hakan ne ya sanya Bahaushe kan ce rayuwa 'cuɗe-ni-in-cuɗe-ka ce'. Taimakon juna da kyakkyawar mu'amala da kyawawan ɗabi'u da yi wa juna uzuri da kyakkyawan zato, shi ke haifar da zamantakewa mai daɗi. Akasin haka, kan haifar da mummunar zamantakewa da ke tattare da mugun nufi, kuma marar daɗin ji. Rubutaccen wasan kwaikwayo na haska muhimmancin hakan a tsakanin al'umma ta fuskar faɗakarwa. Ga misali, marubuciyar litattafin *Shan Koko....* (Sha'awa Ibrahim Bello Ringim) ta kawo faɗakarwa ta sigar zamantakewa a cikin zancen Hajiya Jamila matar Alhaji Kabir da Allah ya albarkace su da da mai suna Nabil da suke so su yi wa auren zumunta da yarinya mai suna Zainab. A shafi na 7, marubuciyar ta nuna yadda Alhaji Kabir (mahaifin Nabil) ya yi tsayin daka kan batun auren zumuncin da ya yi alkawarin aiwatarwa tun lokacin abokinsa mahaifin Zainab yana raye. A ɗayan gefen kuwa aka nuna yadda matarsa Hajiya Jamila ta ja hankalinsa ta fuskar nasuha da ya guji yin al'amarin da zai zama da-na-sani daga baya. Ga yadda zancen yake:

Hajiya Jamila.

Alhaji, to me ye amfanin baɗi ba rai. In an yi bikin, ya saketa, mai a ka yi ke nan? Ka ga maimakon a kulla zumunta, an bata ta. Komai za ka yi, ka daina biya ta jama'a. Saboda ba su da gadonka, amma suna da gadon maganarka. Kuma komai kai a idonsu ba fita za kai ba, (Ringim, 1994: 7).

Daga kalmomin da Hajiya Jamila ta yi amfani da su an fahimci cewar auren zumunta yana da daɗi, amma idan aka sami kwanciyar hankali a cikinsa, idan kuwa har aka hango za a sami matsala bayan an yi shi, to barin sa, ya fi. A zahiri duk auren zumunta idan aka sami sa'ar yin sa yana fara wa zumunci f'wari da kuma samun kusanci sosai tsakanin waɗanda suka kulla shi. Idan kuwa aka sami akasin hakan to zumuntar za ta taɓarɓare a gwammace ba a yi ba.

A cikin wannan zancen marubuciyar na faɗakar da masu karatu cewar al'umma su zama masu kallon komai da idon basira, su kuma zama masu hangen abin da kan je ya dawo, musamman kan al'amari irin na aure, wanda idan aka yi bisa son ran ma'aurata sai a sami zaman lumana, ya zan "Mutu ka raba, takalmin kaza". A wannan faɗakarwa ana haska wa jama'a cewa, matuƙar aka hango rashin so a cikin lamarin auren da ba a ɗaura ba, to haƙura da shi ya fi domin kauce wa bacin zama.

Wani abu shi ne nuni ga iyaye da su zan masu canza tunani daga yadda wasu kan kafe wajen sai sun aiwatar da auren zumunta alhali mafi yawan wanda aka yi ba da son ma'aurata ba bai fiye yin farko ba. Haka marubuciyar ta faɗakar da masu karatu da su daina biye ra'ayin mutane. Ba koyaushe ake yi wa mutane daidai ba.

Wani muhimmin abu na kyautata zamantakewa ya fito ne cikin littafin *Malam Zalimu* na Ado Ahmad Gidan Dabino shafi na 69, inda mai garin su Malam Zalimu ya yi nasuha ga limami da na'ibinsa na su mutunta baƙi inda aka ce:

Maigari:

(Ya yi gyaran murya) kuma abin da nake so da ku Liman da Na'ibi. Ku kasance masu yin kyakkyawar mu'amala da jama'ar garin nan da kuma baƙi masu zuwa wannan gari. Domin baƙo rahama ne. Babu wani gari da zai ci gaba ba tare da ya samu baƙi kuma ya kula ya mutunta su ba. Ina kira kuma mu ji tsoron Allah a duk lamuranmu, (Gidan Dabino, 2009 :69).

Baƙo na nufin wani mutum da ya fito daga wata nahiya ko fasa ko jiha ko gunduma ko gari ko unguwa ko gida zuwa wani wuri wanda ba nasa ba, da niyyar zama ko ya da zango ko kuma wata lalura ta daban (Bunza, 1999: 3). Baƙo rahama ne! Ci gaban kowane gari ya ta'allafa ne ga irin bakin da ke shigowa cikinsa. Baƙi kan shigo gari da hikimomin da Allah ya ba su, sannu a hankali su watsa hikimomin ga jama'ar gari, sai a sami ci gaba ta wannan fuska. Wasu bakin kuma sukan shigo gari su zauna, su yi kaka-gida har a sami auratayya tsakanin 'yan gari da iyalansu. Wannan sai ya sa a sami kyakkyawar hulɗa tsakanin wannan gari da wancan na asali ga baƙi. Daga haka sai a sami faɗaɗuwar arziki da zaman lafiya da haɗin kai ga ci gaban fasa. Wannan ne ya sa Maigari ya ja hankalin liman da na'ibinsa na su kyautata zaman mutanen gari da bakinsu.

Limami da ma na'ibi muhimman mutane ne a kowane zama na Hausawa. A lamurran addini, limami ne ja gaba, musamman a sha'anin Sallah da aure da haihuwa da kuma jana'iza da sauransu. A sha'anin zamantakewa, liman na taka rawa wajen kashe wutar fitina da sasanta sabani tsakanin jama'a. Ke nan a wannan zance, marubucin na faɗakar da jama'a matsayin shugaba ne da yadda ake son ya kasance a zamantakewar yau da kullum. Wannan na nufin ana son shugaba ya zan mai sakin fuska da kyakkyawar mu'amala da jama'a ba tare da nuna bambancin 'yan fasa da baƙi ba. Kyakkyawar zamantakewa da sakar wa kowa fuska, musamman daga shugaban wuri na sa zaman jama'a ya yi daɗi, baƙi su saki jikinsu, su watsa hikimominsu cikin 'yan fasa, sai a sami karuwar abubuwan ci gaba ta fuskar kasuwanci da ilimi da auratayya da tsaro da sauransu. Wannan sai ya kawo wa gari bunƙasa mai amfani da tattalin arziki mai dorewa.

3.3 Kishin Kai

Kishin kai wani muhimmin fage ne da marubuta littattafan wasan kwaikwayo ke fadakar da jama'a game da shi. Bakura (2016:26), ya bayyana kishin kai da cewa nau'i ne na kauna da fatan alheri ga wani abu da ke haddasa wa dan Adam aiwatar da gwagwarmayar da za ta taimaka masa wajen kare mutuncinsa da kansa da martabarsa da daukakar darajarsa da dorewar wanzuwar abin da yake so da kauna. Kishin kai na cikin muhimman matakan ci gaba a cikin kowace al'umma. Masu kishin kai ne ke martaba abin da yake nasu ko da kuwa ba mai daraja madaukakiya ba ne. Masu kishin kai ke kare muradun kasarsu, su fifita ta kan kowace kasa. Wannan ya sa kishin kai ya zan daya daga cikin dangogin tarbiyya da Hausawa ke ba muhimmanci, kuma suke karfafa shi cikin adabinsu.

Marubuta littattafan wasannin kwaikwayon Hausa a matsayinsu na masu tunasar da al'ummarsu abubuwan da suka shafi rayuwarsu, suna yin kokari wajen fahimtar da mutane abubuwa masu tarin yawa ciki kuwa har da kishin kai wanda shi ne ya hada da kishin kasa da na nahiya da al'umma da ma harshe da sana'o'i da kuma al'adu. Malam Mahmud Barau Bambale na cikin wadannan marubuta da ke karfafa lamarin kishin kai cikin rubuce-rubucensu. A cikin littafinsa na wasan kwaikwayo mai suna *Kukan Kurciya...* shafi na 20 an kawo irin wannan kishin kai ta bakin Mal. Sambo inda yake tattaunawa da matarsa wato Salame kamar haka:

Mal. Sambo:

Wannan ai ba sai kin fada ba. Shi fa inda Bahausha ya sha gaban kowa bai tsaya ta fuskar abinci kawai ba. Kin ga ta fuskar sutura da fasahar dunke-dunke riguna da huluna kusan sai in ce miki a duniya sai an tona kafin a sami kabilar da za ta yi kafada-kafada da Bahausha sai dai abin takaici a nan shi ne wadansunmu suna ganin amfani da ire-iren wadannan sana'o'i da sauran dimbin baiwar da Allah Ya yi mana tamkar kauyanci ne. Allah wadan naka ya lalace! Sun gwammace cin abincin Turawa su kuma sa kayansu wai su a wajensu burgewa ke nan, (Bambale, 1994: 20).

Jawabin Malam Sambo a nan ya nuna irin hikimar da Allah ya yi wa Bahausha a sha'anin rayuwa ta yau da kullum. Damuwar Malam Sambo daya ce, rashin kishin kai da Bahausha ba ya da shi. A zahirin gaskiya, Bahausha mutum ne maras kishin kansa da yake fifita fasahar wata al'umma fiye da na al'ummarsa. Bahausha ke barin abincin da aka noma a kasarsa, ya sayi mai tsada na wata kasa don burgewa ko neman a sani.

Ke nan, a wannan zance, Mahmud Barau Bambale na bayyana jin takaicinsa ne da halin Hausawa na rashin kishin kai. Ya yi haka ne domin masu karatu su zan masu kishin kai, su fifita abin da yake nasu fiye

da na wasu. Da ma Hausawa na cewa, 'Yaro rife ungulunka, shamuwa ba kuwa ce!' 'Yaro bari raina kafarka don ganin motar dabe!'

3.4 Kyautata Siyasa

Al'amarin siyasa wani fage ne da adabin Hausa yake ba da gudummuwa kansa. A cewar Gusau (2008: 381), siyasa hanya ce wadda ake amfani da hankali da lafazi mai dadi a jawo ra'ayin mutane zuwa kyautata rayuwarsu. Ta haka ne siyasa ta kunshi tsarin tafiyar da mutane da matsalolinsu. A wannan bagire, siyasa na nufin hanya ta jagorancin jama'a bisa amincewar mafi rinjayensu da suka nuna goyon bayansu ga wani ta hanyar jefa masa kuri'a. A tsarin irin wannan siyasa, al'umma tana da cikakkiyar damar fadar albarkacin bakinta. Don haka ake fatar mulkin siyasa ya zan mulkin al'umma da babu gallazawa da nuna isa da iko ko yanke hukunci daga mutum guda ko daga tsirarun mutane. Haka kuma kowa yana da 'yancin fadar albarkacin bakinsa.

A yau tsarin siyasa ya tashi daga abin da aka san shi, ya koma tafarkin musguna wa jama'a da handama da babakeke da dukiyar kasa ga masu mulki. Yanayi irin wannan ya sa sha'anin siyasa, musamman a Nijeriya ya koma dandamalin da mafi yawan masu ruwa da tsaki cikinsa suka zan ashararu, da ba su duban makomarsu ta Kiyama. Malam Mahmud Barau Bambale ya duba irin wannan yanayi, ya shigo da yadda yanayin yake aukuwa ta bakin wani tauraron littafinsa na *Kukan Kurciya...* Ga yadda ya kawo bayanin:

Mal. Mahmud.

Gaskiya ce. To amma fa kin san sha'anin shugabanci yana da wuya. Idan mutum ba sa'a ya yi ba sai miyagun mutune su tara masa kasa ya fara hura hanci da almubazzaranci da dukiyar jama'a ya bata duniyarsa sannan kuma ya bata kiyamarsa. Ya tashi ba-wan-ba-wan karatun-dan-kama. Tirkashi! Allah ka yi mana tsari (Bambale, 1994: 48).

Malam Mahmud mutumin kirki ne da ya tsame kansa ya ki kusantar siyasa balle ya shiga cikinta. A zahirin al'amari, yawancin mutanen kirki ba su shiga siyasa saboda ganin yadda mutanen banza ke kaka-gida cikinta, musamman kusa da wanda ya sami mulki, su yi ta kokarin rufe masa gaskiyar lamarin abin da yake faruwa a mulki da kuma wadanda ake mulka. A hannu guda kuma su yi ta zuga shi tare da nuna masa halaye munana a matsayin kyawawa, hakan ne ya sa masu iya magana ke cewa 'Ba a mugun sarki sai mugun bafade' Wannan ya sa mutanen kirki irin su Malam Mahmud ba su sha'awar shiga siyasa.

A daidai wannan gabar an fadakar da mai karatu cewa lamarin mulki abu ne mai wuya da bai dacewa ga kowane mutum. Shi kuwa wanda ya samu mulki an lurar da shi don ya kula da ire-iren mutanen da ke zagaye shi. Da yawa ba masu nufin gyara ko

kyautatawa ba ne. Ya fahimci, mafi yawansu mugunyar shawara suke ba masu mulki. Haka kuma almubazzaranci da dukiyar jama'a irin yadda mafi yawan 'yan siyasa suke yi ba kyakkyawar siyasa ba ce kuma a lokaci guda masu irin waɗannan halaye suke bata duniyarsu da kuma lahirarsu. A nan duniya, ana samun wasu mutanen kirki daga cikin 'yan kasa su dauki ragamar wayar da kan al'umma irin badaƙalar da ake yi da dukiyarsu. Haka sai ya sa jama'a su fara kyamatar shugabanni masu irin wannan halayya. A kiyama kuma wanda duk ya ci dukiyar da ba tasa ba, to, dole sai ya amayar da ita a inda ba shi da shi. Shi kuwa ɗan siyasar da ya riƙe gaskiya da amana sai ya zama kullum yana cikin walwala.

3.5 Karfafa Neman Ilimi

Ilimi wani babban abu ne a zamantakewar jama'a. Ilimi gishirin rayuwa! A rayuwa duk abin da ɗan Adam zai yi, ba ya kasancewa yadda ake son sa sai da ilimi. Ilimi garkuwar ɗan Adam! Duk yawan al'umma da arzikinta idan ba ta da ilimi za ta zama ba ta da kima, ba ta da wani kwarjini, haka wannan al'ummar za ta zama a baya. Masana da manazarta sun bayyana ma'anonin ilimi kamar haka;

Auta (2017:41) ya ce, Ilimi shi ya bambanta mutum ɗan Adam da dabba. Ilimi al'amari ne mai darajar gaske, don haka wanda ya sani ba zai zama daidai da wanda bai sani ba, a karkashin ilimi kowace ɗaukaka take kamar yadda matsala a karkashin jahilci take. Shi kuma Gusau (2010:2) ya bayanna ilimi da "Wata hanya ce wadda mutum yake amfani da ita ya gane abubuwa ya fahimce su ta yadda zai bunkasa sulukinsa a rayuwa".

Ilmantarwa hanya ce ta karantar da mutane da fahimtar da su wani abu muhimmi da zai taimaki rayuwarsu ta hanyoyi masu yawa. Marubuta littattafan wasan kwaikwayon Hausa na amfani da hikimarsu ta rubutu don karantar da mutane abubuwa daban-daban na rayuwa ta hanyar shigo da wata gaɓar labari da za ta faɗakar da mai karatu lokacin karatunsa, ciki kuwa hard a lamarin ilimi.

A littafin *Zaman Duniya Iyawa Ne* na Alhaji Yusuf Ladan an yi amfani da wasu kalmomi da suke zaman faɗakarwa don karkafa ɗalibai ga neman ilimi inda marubucin ya yi amfani da yawun Malam Buba (shugaban makarantar su Larai) da ya zo yi wa ɗalibai bayanin barka da shigowa sabuwar makaranta sai ya ce,

Malam Buba...

Kuma ina taya ku murna da ya kasance ku ne kuka ci jarrabawar zuwa wannan shaharriyar makaranta. Ka da ku ji na ce wannan makaranta shaharriya ce ku ce shi ke nan, ku shantake, ku yi tsammani kasancewarku a wannan makarantar zai sa ku yi nasara wajen jarrabawa. Sai kun tashi tsaye tukuna kun nuna kwazo. Ba a wajen jarrabawa ba

kaɗai, har wajen nuna kyawawan halaye da nagarta a kowane fanni.

Shi ya sa na tara ku a wannan rana ta buɗe wannan makaranta in shaida muku cewa duk wanda aka samu ya yi laifi ko cikin 'yammata ko cikin samari, ba za mu yi wata-wata ba, hukumar makaranta za ta ba shi horo mai tsanani. Balle kuma a ce wani bai ci jarrabawa ba. Kora ce kawai (Ladan 1980:3).

Idan aka yi la'akari da wannan wuri za a ga cewa, bayanan da ke ciki na karkafa wa ɗalibai, tashi tsaye da kuma nuna kwazo su ake buƙata ga ɗalibin da ya sami kansa a makaranta, musanman idan yana buƙatar samun nasara a cikin karatu. Sunan makaranta da shahararta ba ya zama mizani na yaƙinin samun ilimi sai idan ɗalibi ya jajirce.

Wani abu kuma shi ne, a sha'anin neman ilimi, ana buƙatar ɗalibi ya kasance mai kyawawan halaye. Ita makaranta wuri ne na ba yara tarbiyya tagari domin su amfani kansu, su kuma amfani kasarsu lokacin girmansu. Wannan ne ya sa marubucin ya kawo maganar horo da kora daga makaranta ga ɗalibin da ya taka dokar makaranta. Ke nan a kaikace marubucin na ilmantar da ɗalibai ne muhimman abubuwa da ake buƙata ga 'yan makaranta don su sa himma, su sami nasara a karatunsa. Dayan bangaren kuma ana koyar da su da guje wa shashanci da lalaci don su samu su kuɓuta daga kora horo, musamman irin na kora daga makaranta.

4.1 Kammalawa

Idan aka kalli bayanan da suka gabata da misalan da aka tsakuro daga littattafan da aka yi amfani da su, sun nuna lamarin rubutattun wasannin kwaikwayon Hausa ya wuce abin da aka fi zato gare su na nishadantarwa kawai. Misalan sun tabbatar da ana tsintar dami a kala ta inda ake samun wasu bayanai masu faɗakar da mai karatu kan abin da zai taimaki rayuwarsa duniya da lahira ta hanyar tarbiyyar al'umma ko zamantakewa ko kishin kai ko kyautata siyasa ko kuma karkafa neman ilimi.

Wani abu da takardar ta gano shi ne, marubuta littattafan sun ba faɗakarwa muhimmanci saboda kasancewarta hanyar daidaita tunanin mutane, don fatar samun al'umma tagari. Ba shakka abubuwan da aka tattauna cikin wannan takarda idan al'umma ta aiwatar da su, haƙiƙa za a sami kyakkyawan sauyi da ci gaba abin da kuwa shi ne fatar marubutan. Daga karshe, ana fatar wannan takarda ta kasance fitila da ta haska wata hanya ta ci gaba da nazari cikin littattafan wasan kwaikwayo na Hausa. Yin haka zai buɗa kafa ta hango farin wasu abubuwa da suka shafi rayuwar Hausawa ta kowane gefe.

Manazarta

1. Aliyu, A. A. (2004). *Surukan Zamani*. Kano: Gidan Dabino Publishers.
2. Adamu, A. (2009). Rupert Moultrie East: Gudunmuwarsa Ga Adabin Hausa Da Kuma Sharhi Kan Ayyukansa. Kundin Digiri Na Uku. Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya. Kano: Jami'ar Bayero.
3. Auta, A. L. (2017). *Fadakarwa A Rubutattun Waƙoƙin Hausa*. Kano: Bayero University Press.
4. Isah, M. A. (2019). Waiwaye Adon Tafiya: Fadakarwa A Rubutattun Wasannin Kwaikwayo Na Hausa Daga 1970-2010. Kundin digiri na biyu, Sakkwato: Jami'ar Usmanu Danfodiyo.
5. Bakura, A. R. (2016). Kishi A Waƙoƙin Makadan Baka. Bakaba Journal of Hausa Studies, Kebbi: Adamu Augie College of Education, Argungu.
6. Bargery, G. P. (1933). *An English-Hausa Dictionary an English-Hausa Vocabulary*. Zaria: Ahmadu Bello University Press.
7. Bambale, M. B. (1994). *Kukan Kurciya ...* Zaria: NNPC.
8. Bunza, A. M. (1994). *Yaki da Rashin Tarbiyya, Lalaci, Cin Hanci da Karɓar Rashawa cikin waƙoƙin Alhaji Muhammadu Sambo Wali Basakkwace*. Lagos Ibrash Publications Centre L.t.d.
9. Bunza, A. M. (1999). Ba Baƙo Ruwa Ka Sha Labari: (Kimar Baƙo Da Baƙunci A Al'adar Bahausha). Maƙalar da aka gabatar a taron kara wa juna sani, Sashen Nazarin Harsunan Nijeriya, Sakkwato: Jami'ar Usmanu Danfodiyo.
10. Bunza, U. A. (2017). Matakan Kyautata Tarbiyya A Cikin Kagagun Labarai: Wata Matakala Ta Samun 'Yan Kasa Nagari. Cikin *Maiduguri Journal of Linguistics and Literary Studies, Vol. xiv, No. 2, 2017*. Department of Languages and Linguistics, Faculty of Arts, Maiduguri: University of Maiduguri
11. Chorko, M. (1994). Yadda Wasan Kwaikwayon Hausa Ya Yi Tasiri a kan na Kabilar Marghi. Kundin Digiri na Farko, Maiduguri: Jami'ar Maiduguri.
12. Gidan Dabino, A. A. (2009). *Malam Zalimu* Kano: Gidan Dabino Publishers.
13. Danmaigoro, A. (2013). Rubutaccen wasan kwaikwayo na Hausa: Nazarin Sigoginsa Ta Madubin Ra'o'in Zahiranci, Siga da Aiwatarwa. Kundin Digiri Na Uku. Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya. Kano: Jami'ar Bayero.
14. Gusau, S. M. (2008). *Dabarun Nazarin Adabin Hausa*: Kano: Benchmark Publishers.
15. Gusau, S. M. (2010). Hanyar Nazarin Waƙar Baka Bahaushiya a Takaice. Maƙalar da aka gabatar a taron kara wa juna sani tsakanin malamai da dalibai, Sashen Hausa. Yobe: Jami'ar Bukar Abba.
16. Ladan, A.Y. (1980). *Zaman Duniya Iyawa Ne*. Zaria: NNPC.
17. Malumfashi, I. (1990). Madubi Daya Fuska Biyu: Nazari da Sharhi Kan Rubutattun Wasannin Kwaikwayon Hausa. Takardar da aka Gabatar a Bukin Cika Shekara 60 da Fara Rubuta Wasan Kwaikwayon Hausa Daga 1930-1990 a cikin Dandalin Harshe Da Al'ada. Sakkwato: Jami'ar Usmanu Danfodiyo.
18. Maƙarfi, M. S. (1970). *Jatau Na Kyallu*. Zaria: NNPC.
19. Ogunbiyi, Y. (1981). *Drama and Theatre in Nigeria*. Lagos: Pitman Press.
20. Ringim, S. I. (1994). *Shan Koko...* Kano: Line Graphics Ltd.
21. Sadiq, I. A. (1990). Nazarin a kan jigon Rubutattun Waƙoƙin Ilimin Zamani. Kundin Digiri na Daya. Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya. Kano: Jami'ar Bayero.
22. Sa'id, B. (2006). *Kamusun Hausa*. Zaria: Ahmadu Bello University, Press.
23. Umma, A. .A. (2005). Sassarƙuwar Adabi Cikin Adabi: Nazarin Adon Harshe A Waƙoƙin Finafinan Hausa. Kundin digiri na uku. Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya. Kano: Jami'ar Bayero.
24. Yahaya, I. Y. (1978). Nazari Kan Wasan Kwaikwayon Hausa. Cikin *Proceeding of the First International Conference on Hausa Language, literature and Culture*. Kano: Bayero University.
25. 'Yar'aduwa, T. M. (2007). *Wasan kwaikwayo na Hausa: Nau'o'insa da Sigoginsa*, Kano: Benchmark Publishers Limited.
26. Zarruk, R. M. da Musa I. U., & da Alasan, H. (1988). *Zaman Hausawa: Bugu na Biyu*. Lagos: Academy Press Ltd.